

Adam KOCHANECKI
Uniwersytet Śląski w Katowicach

DAŻENIA NIEPODLEGŁOŚCIOWE KATALONII W XX I XXI W. W KONTEKŚCIE REFERENDUM NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO Z 1 PAŹDZIERNIKA 2017 R.

Abstrakt:

Wydarzenia mające miejsce w Katalonii w 2017 r. w związku z referendum niepodległościowym stanowiły kulminację dążeń niepodległościowych tego regionu na przestrzeni ostatnich stu lat. Co więcej, miały one swoje źródło jeszcze w XVII i XVIII w. Wieloaspektowe odmienności Katalończyków sprawiły, że naród ten od lat dąży do coraz większej, uwzględniającej jego potrzeby autonomii regionalnej, aż wreszcie postanowił sięgnąć po niepodległość. Artykuł ten traktuje o dążeniach niepodległościowych Katalonii w XX i XXI w. umieszczając je w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r. Autor przedstawia najważniejsze wydarzenia polityczne, społeczne i ekonomiczne Hiszpanii w ostatnich stu latach, a następnie omawia wyżej wymienione referendum. Całość wieńczy prognozy dotyczące możliwych przyszłych wydarzeń w tymże regionie.

Słowa kluczowe: Katalonia, Hiszpania, secesja, referendum niepodległościowe, Europa.

Wprowadzenie

Nie ulega wątpliwości, że historia Hiszpanii jest historią skomplikowaną, pełną politycznych i kulturowych podziałów. Jednym z regionów, który silnie wpisuje się w bycie odrębnym na podstawie właśnie polityki, ale też języka, jest bez wątpienia Katalonia. Jej odmienności można zauważyć już w czasach starożytnych¹. Co więcej, kultura katalońska ewoluowała, o czym świadczy chociażby rozwój języka katalońskiego. Na początku był przeznaczony dla ludu

¹ Widać to szczególnie podczas trwania rewolucji neolitycznej na Półwyspie Iberyjskim. Neolit w Hiszpanii dzielił się na dwie fazy: 1) fazę ceramiki *cardial*, oraz 2) fazę dołów grobowych, przy czym druga faza występowała jedynie w Katalonii. Zob. T. Miłkowski, P. Machcewicz, 2009, s. 10-11.

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

(w domyśle: niższych warstw społecznych), z czasem jednak zaczął być stosowany do pisania tekstów „o większych ambicjach literackich” (Kulak 2016, s. 140-141). Dodatkowo położenie geograficzne Katalonii, która niejako (opierając się terytorialnie o Pireneje) „łączy” resztę Hiszpanii z Francją, również wpływa pozytywnie na wymienione wyżej aspekty rozwojowe. Dzięki temu rozproszony i rozdrobniony politycznie region kataloński był w stanie rozwijać się gospodarczo, politycznie i kulturowo jako całość, co potwierdza zwiększanie wpływów w basenie Morza Śródziemnego w ramach unii aragońsko-katalońskiej przy jednoczesnym wzmacnianiu się w niej strony katalońskiej oraz w nawiązywaniu przez Katalonię nowych kontaktów na arenie międzynarodowej (Kulak 2016, s. 32-53).

Region Katalonii wielokrotnie dawał wyraz dążeniom indywidualistycznym (niezależnie czy miały one podłoże walki narodowowyzwoleńczej, czy były podyktowane chęcią wzmocnienia gospodarczego jako podmiotu podległego), a przynajmniej tym, które miały zagwarantować możliwie najszerszą autonomię w ramach państwa hiszpańskiego².

Co jakiś czas także w czasach współczesnych można było zauważyć dążenia Katalończyków mające charakter bądź niepodległościowy, bądź dążący do poszerzenia autonomii w ramach Królestwa Hiszpanii. Nie miały one jednak charakteru powstań czy działań zbrojnych, a bazowały na rozwiązaniach demokratycznych. Jest to istotna różnica między Katalonią a innym autonomicznym regionem, a mianowicie Krajem Basków. Jeszcze do 2011 r. funkcjonowała tam separatystyczna organizacja Baskonia i Wolność (ETA, *Euskadi Ta Askatasuna*), odpowiedzialna za liczne zamachy terrorystyczne (Węglarczyk 2011).

Mającym bodaj największe szanse powodzenia ruchem ku niepodległości Katalonii było niedawne referendum niepodległościowe, które spotkało się z ostrymi działaniami władz hiszpańskich zarówno przed, w trakcie, jak i po jego zakończeniu, pomyślnym dla zwolenników niepodległości.

Niniejszy artykuł ukazuje katalońską drogę do niepodległości w ostatnich stu latach, umieszczając ją w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r. z uwagi na fakt, iż wydarzenia związane z konsekwencjami jego przeprowadzenia wciąż trwają, niniejszy artykuł zawiera informacje wiadome do dnia 18 listopada 2017 r.

Ciążar analiz rozłożono na kilka punktów. Po pierwsze, należy przyjrzeć się sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej Katalonii w XX w. Pierwszym okresem będą wydarzenia z lat 1931-1975. Okres ten dla porządku w kwestiach

² Przykładem mogą być następujące konflikty: nieudane powstanie w Katalonii z lat 1640-1652, katastrofalne w skutkach antykrólewskie powstanie z lat 1705-1714, aktywny udział regionu po stronie republikańskiej w wojnie domowej z lat 1936-1939. O tychże konfliktach oraz ich skutkach zob. *ibidem*, s. 156-158, 182-186, 329-334, 345-346.

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

merytorycznych, bo związanych *stricto* z Katalonią, zostanie podzielony w dalszych rozważaniach na dwa podokresy. Pierwszy traktować będzie o czasach rządów II Republiki Hiszpańskiej z lat 1931-1939, drugi natomiast – dyktatury gen. Francisco Franco w latach 1939-1975. Następnie przedmiotem analizy będą wydarzenia mające miejsce po 1975 r. Zostaną również podzielone na kilka podokresów, istotnych z punktu widzenia Katalonii. Pierwszym będzie podokres związany z sytuacją w Hiszpanii po śmierci gen. Franco, zwieńczony uchwaleniem nowej konstytucji z 1978 r. Drugi natomiast będzie dotyczył rozważań na temat Statutu katalońskiego z 2006 r. w dalszej części następuje rozpatrzenie najnowszej historii katalońskiej drogi do niepodległości, aż do momentu odbycia się referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r. Dalsze rozważania będą traktować o różnych reakcjach Hiszpanii oraz Unii Europejskiej na spór polityczny w Katalonii. Artykuł wieńczy podsumowanie, zawierające ogólne wnioski końcowe na temat treści niniejszej publikacji.

Rozważania oparto w większości na opisie wydarzeń historycznych oraz na ich analizie. To samo dotyczy przywoływanych w niniejszym artykule przepisów prawnych prawa hiszpańskiego odnośnie wspólnot autonomicznych.

Katalonia po 1931 r. Okres II Republiki Hiszpańskiej (1931-1939)

Okres II Republiki Hiszpańskiej był dla Katalonii okresem pomyślności z punktu widzenia politycznego. Dnia 14 kwietnia 1931 r., czyli w dzień upadku monarchii, w Barcelonie proklamowano jednostronnie powstanie „Republiki Katalońskiej w ramach Federacji Iberyjskiej”, na której czele stanęli związani z lewicowym ugrupowaniem nacjonalistycznym ERC (*Esquerra Republicana de Catalunya*) Lluís Companys i Francesc Macià.

Przywódcy katalońscy podeszli do sprawy swego regionu bardzo pragmatycznie. Zamiast zbuntować się przeciwko rządowi madryckiemu i spróbować wybić się na niepodległość drogą powstania zbrojnego o wątpliwej szansie sukcesu, postanowili oni współdziałać z władzami centralnymi. W efekcie Kortezy rozpoczęły prace nad przygotowaniem Statutu Katalońskiego, który następnie został przezeń uchwalony 9 września 1932 r., nie bez oskarżeń prawicy o rozbijanie jedności państwa hiszpańskiego.

Autonomia Katalonii obejmowała szerokie kompetencje. Przede wszystkim wspomniany Statut wyróżniał kataloński rząd (*Generalitat*) oraz parlament, do którego wybory odbyły się w listopadzie 1932 r. Katalonia miała ponadto prawo do własnej flagi i hymnu, a język kataloński uzyskał status języka oficjalnego na równi z hiszpańskim. Oprócz tego Statut przekazywał instytucjom katalońskim kompetencje w istotnych z punktu widzenia Katalończyków dziedzinach, m.in. w dziedzinie administracji, szkolnictwa oraz sądownictwa.

Wojna domowa w latach 1936-39 zakończyła się klęską republikanów. Zwycięska frakcja charyzmatycznego gen. Franco miała całkowicie inną wizję

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

państwa hiszpańskiego. Ta wizja miała się okazać negatywna dla Katalonii jako odmiennego, wyposażonego w autonomię regionu.

Okres frankistowski (1939-1975)

Jednym z najważniejszych postulatów frankistów była koncepcja przywrócenia i zachowania jedności Hiszpanii pod względem nie tylko terytorialnym czy politycznym, ale także pod względem kulturowym. Oznaczało to nadejście ciężkich czasów dla licznych grup etnicznych bądź narodowych Hiszpanii, zwłaszcza Katalonii, która z nadejściem rządów gen. Franco utraciła status autonomiczny. Nie skupiając się na aspektach ustrojowych i politycznych okresu Hiszpanii frankistowskiej warto podkreślić, że oprócz likwidowania przywilejów narodowych, jakie przyniosła wyżej wymienionym mniejszościom narodowym i etnicznym II Republika, państwo hiszpańskie od 1939 r. bezwzględnie zwalczało wszelkie tendencje separatystyczne, zwłaszcza Basków i Katalończyków.

Okres pofrankistowski (po 1975 r.). Ku nowej konstytucji

Bez wątplenia śmierć stojącego na czele Państwa Hiszpańskiego dyktatora, gen. Franco, umożliwiła zmiany polityczne na terenie Hiszpanii. Atmosfera polityczna uległa rozprężeniu, co pozwoliło na stopniowe odchodzenie od dyktatury na rzecz demokracji. Już w rok po śmierci gen. Franco została przyjęta ustawa o reformie politycznej. Następnie zalegalizowano działalność partii politycznych, nie wyłączając Komunistycznej Partii Hiszpanii. Jednakże czas przeobrażeń (zwany *transición*) zbiegł się w czasie z kryzysem gospodarczym, nie pierwszym zresztą w XX w.³, który odcisnął swoje piętno na Hiszpanii nawet bardziej niż w większości najbardziej rozwiniętych państw świata⁴. Na dodatek sytuacja w państwie przypominała w sposób niepokojący tę

³ Warto nadmienić, że w XX w. Hiszpania kilkakrotnie przeżywała okresy tak wzrostów gospodarczych, jak i kryzysów. Pierwsze lata tego stulecia obfitowały w kilkakrotne zahamowania gospodarki hiszpańskiej. Związane one były kolejno z utratą terytoriów kolonialnych po przegranej wojnie ze Stanami Zjednoczonymi oraz z kryzysem ekonomicznym wywołanym i wojną światową (1914-1918). W późniejszym czasie kryzys przypadł na lata 30. XX w., najpierw w wyniku tzw. wielkiego kryzysu, a następnie w konsekwencji wojny domowej. Szerzej na ten temat zob. Ł. Pięta, 2015, s. 72-76.

⁴ „Przejęcie do demokracji (*transición*) przypadło na okres poważnego kryzysu gospodarczego, którego głównymi zewnętrznymi przyczynami było dwukrotne (1973/74 i 1979) drastyczne podniesienie cen ropy naftowej przez światowych producentów tego surowca. Recesja ekonomiczna była w Hiszpanii głębsza i bardziej długotrwała niż w większości innych najbardziej rozwiniętych państw świata (przeważnie została w nich przezwyciężona w 1982-1983 r., podczas gdy w Hiszpanii dopiero w 1985 r.). w całym dziesięcioleciu, na które przypadły fundamentalne zmiany polityczne i ustrojowe, Hiszpania przeżywała spowolnienie tempa wzrostu gospodarczego (oscylował on średnio wokół 1-2% rocznie, co stanowiło wartość kilkakrotnie mniejszą niż w poprzedniej dekadzie), gwałtowny wzrost inflacji (sięgającej corocznie kilkunastu procent, w najgorszych momentach,

Kochanecki, A., 2018, Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r., Przegląd Geopolityczny, 23, s. 144-157.

z lat 30. XX w. – był obecny kryzys, napięcia społeczne oraz gwałtowna radykalizacja życia politycznego, która objawiała się w działaniach grup terrorystycznych, takich jak wspomniana baskijska ETA, czy też radykalnych marksistów skupionych w Grupach Oporu Antyfaszystowskiego 1 Października (GRAPO, *Grupos de Resistencia Antifascista Primero de Octubre*), bądź ultrakonserwatystów czerpiących inspirację z czasów frankistowskich. Mimo napięć społecznych, samo społeczeństwo hiszpańskie wykazało się dojrzałością. Objawiało się to w jednoznacznym opowiedzeniu się większości Hiszpanów za demokracją, ale z planem wprowadzania jej w sposób ostrożny, stopniowy.

Pomijając inne, ogólnokrajowe aspekty demokratyzacji życia publicznego w Hiszpanii należałoby od razu przejść do kwestii regionalizmów, niejako nieobecnych pod względem prawnym w czasach frankistowskich, w których dominowały zasady centralizmu i jedności państwowej. Jeszcze przed uchwaleniem demokratycznej konstytucji rząd Adolfo Suáreza poczynił pewne kroki ku wyjściu naprzeciw żądaniom regionów. Już bowiem we wrześniu 1977 r. został reaktywowany (zniesiony kilka dekad wcześniej w trakcie trwania wojny domowej) kataloński *Generalitat*. Uzyskał on status preautonomiczny. Oznacza to, że jego działanie było oparte na tymczasowych rozwiązaniach wyprzedzających regulacje mające być zawarte w przyszłej konstytucji (Ślugocki 2008, s. 190). Do lipca 1978 r. liczba regionów posiadających status preautonomiczny wzrosła do 10. Były to następujące regiony: Katalonia, Kraj Basków, Wyspy Kanaryjskie, Galicja, Aragonia, Kastylia-León, Baleary, Walencja, Estremadura, Andaluzja (*ibidem*, s. 400).

Konstytucja z 1978 r.

Uchwalona 30 października 1978 r. przez obie izby Korteżów nowa konstytucja została 6 grudnia tego samego roku przyjęta w ogólnonarodowym referendum, a 29 grudnia weszła w życie. Hiszpania została przekształcona w monarchię parlamentarną, której władza spoczywa w rękach ludu. Na podstawie przepisów nowej konstytucji powstało 17 wspólnot autonomicznych (*comunidades autónomas*), chociaż cały proces ich tworzenia zakończył się w 1983 r. (Iwanek 1996, s. 33). Niektóre spośród nich funkcjonowały wcześniej w ramach posiadania statusu preautonomicznego.

Konstytucja hiszpańska w art. 2 jest niezwykle istotna dla autonomii wszystkich 17 wspólnot. Jak słusznie zauważyła Katarzyna Właźlak, tenże artykuł z jednej strony podkreśla unitarny charakter państwa, z drugiej jednak uznaje i zapewnia prawo do autonomii dla różnych podmiotów (wspólnot) tworzących państwo oraz przewiduje prawo do solidarności między tymi wspólnotami (Właźlak 2016, s. 15).

przypadających na kluczowy okres *transición* – lata 1977-1978, znacznie przekraczającej 20%), dramatyczny wzrost deficytu budżetowego i bezrobocia (z 3,2% w 1974 r. do 12% w 1980)”; cyt. za: T. Miłkowski, P. Machcewicz, *op.cit.*, s. 393.

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX I XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r., Przegląd Geopolityczny, 23, s. 144-157.*

Wspólnoty autonomiczne na mocy konstytucji z 1978 r. zostały wyposażone w odpowiednie narzędzia prawno-polityczne, pozwalające im na rzeczywiste realizowanie swoich zadań i dążeń jako jednostek terytorialnych wyposażonych w autonomię regionalną. Taki ustrój może być nazwany jako „państwo regionalne” (Sługocki 2008, s. 191-192). Dysponują tym samym własnymi instytucjami ustawodawczymi i wykonawczymi⁵, które mogą przybierać różne nazwy⁶; korzystają z uprawnień prawotwórczych i administracyjnych na zasadzie wyłączności; są wyposażone w zespół uprawnień finansowych pozwalających na zdobywanie, gromadzenie i wydatkowanie środków pieniężnych; dysponują szerokimi prerogatywami w kwestiach ekonomicznych. Ponadto art. 3 konstytucji określa swego rodzaju kompromis ws. języka urzędowego Hiszpanii (Iwanek 1996, s. 31). w ust. 1 co prawda język kastylijski jako oficjalny, ale już w ust. 2 zastrzega, iż pozostałe języki hiszpańskie mogą być językami urzędowymi w granicach poszczególnych wspólnot. Generalnie całość spraw, które mogą być przejęte przez wspólnoty autonomiczne, hiszpański ustawodawca wyliczył w 22 punktach w art. 148 ust. 1 konstytucji z 1978 r. Nie można pomijać także art. 148 ust. 2, który przewiduje możliwość zmiany statutów wspólnot autonomicznych po upływie 5 lat celem rozszerzenia zasięgu swoich kompetencji, jednakże w granicach określonych w art. 149.

Szczegółowe podstawy prawne organizacji i działalności regionów określa 17 różniących się od siebie statutów. Po zatwierdzeniu ich przez Kortezy stanowią one część porządku prawnego Hiszpanii, co znalazło wyraz w art. 147 ust. 1 konstytucji z 1978 r. Jak już wspomniano, każdy region w Hiszpanii jest uprawniony do samodzielnego regulowania swojej działalności, aktywności w granicach prawa ogólnohiszpańskiego, zwłaszcza w kontekście wspomnianego wcześniej art. 149 konstytucji z 1978 r. Omawianie z osobna każdego z nich, a także dogłębna analiza ustroju Hiszpanii w latach 1978-2006, byłyby niepotrzebne z punktu widzenia tematu niniejszej pracy. Stąd dalsze rozważania będą skupiały się na sytuacji politycznoprawnej Katalonii po 2006 r.

Warto jednakże podkreślić, że opisany powyżej model decentralizmu funkcjonujący w Hiszpanii jest określany jako „[...] politycznie konsekwentny i terytorialnie kompletny układ o właściwościach systemu pośredniego między klasycznym unitaryzmem a federalizmem” (Iwanek 1996, s. 27).

⁵ „W Hiszpanii organy wspólnot autonomicznych i ich zakres kompetencji są jednym z podstawowych atrybutów autonomii regionalnej (art. 2 konstytucji). Ustrój władz regionalnych jest określany w statutach autonomicznych – konstytucja nie ustanawia jednolitych przepisów, a jedynie stwierdza, że statut powinien zawierać «nazwę, organizację i siedzibę instytucji autonomicznych» (art. 147 ust. 2c). Do organów władzy regionalnej należą: zgromadzenie ustawodawcze, rząd i prezydent”; cyt. za: J. Sługocki, 2008, s. 194.

⁶ Np. Parlament, Kortezy, Zgromadzenie Regionalne. Zob. *ibidem*, s. 194-195.

Okres po 2006 r.

Przełomowym wydarzeniem w XXI-wiecznej historii Katalonii było z pewnością uchwalenie nowego Statutu dla regionu. Został on uchwalony przez katalońską legislaturę 30 września 2005 r., następnie przyjęty w referendum z 18 czerwca 2006 r. większością 79%, acz przy niskiej, bo wynoszącej 48% frekwencji (Jackiewicz 2013, s. 408). Ostatecznie Kortezy przyjęły nowy statut 19 lipca 2006 r.

Statut w swym oryginalnym brzmieniu przyznawał regionowi Katalonii szerokie uprawnienia. Jak trafnie zauważył Łukasz Kalinowski: „Statut w oryginalnym brzmieniu z 2006 r. przyznawał jeszcze szerszy zakres autonomii obejmujący ponadto: usankcjonowanie terminu prawnego «narodu» katalońskiego, ustanowienie katalońskiego systemu bankowości, kompetencje w zakresie prawa imigracyjnego, możliwość stanowienia przez *Generalitat* własnych podatków na poziomie lokalnym, zmiany w systemie finansów Katalonii, m.in. ograniczenie kontrybucji wnoszonych przez Katalonię do Funduszu Solidarności (część budżetu centralnego), przyznanie językowi katalońskiemu pozycji uprzywilejowanej w stosunku do języka hiszpańskiego w ramach Katalońskiej Administracji Publicznej (takie uprzywilejowanie istnieje aktualnie tylko w katalońskim systemie edukacji) czy wreszcie kwestie organizacji i przeprowadzania politycznych konsultacji i referendum” (Kalinowski 2016, s. 184-185). Jeśli do powyższych dolożyć także fakt istnienia odrębnego Kodeksu Cywilnego Katalonii (*nota bene* ewenementu na skalę europejską), to można by w mojej opinii pokusić się o stwierdzenie, iż Katalonia w wypadku znalezienia się pod rządami Statutu w jego oryginalnym brzmieniu przypominałaby rodzaj specyficznego państwa, skonfederowanego z Królestwem Hiszpanii (op.cit., s. 184).

Nie powinno więc dziwić, że okoliczności uchwalenia nowego Statutu były napięte. Przede wszystkim jego przyjęcie skutkowało wniesieniem wniosków do hiszpańskiego Trybunału Konstytucyjnego w przedmiocie zbadania konstytucyjności Statutu (*recurso de inconstitucionalidad*). Wnioski złożyli: posłowie z Partii Ludowej (*Partido Popular*), rządy niektórych regionów oraz hiszpański ombudsman – *Defensor del Pueblo* (Jackiewicz 2013, s. 408). Wyrok w tej sprawie Trybunał wydał 28 czerwca 2010 r. Zakwestionował w nim wiele z wymienionych wcześniej szerokich uprawnień, jaka miałyby uzyskać autonomia katalońska, co zostało odczytane przez społeczeństwo Katalonii „[...] jako godzące w ich prawa, poczucie przynależności narodowej, a samemu Trybunałowi przypięto łatkę bycia upolitycznionym oraz podporządkowanym jedynie władzy centralnej w Madrycie” (Kalinowski 2016, s. 185).

Co więcej, od 2007 r. Hiszpania znalazła się wśród grupy państw, które najdotkliwiej odczuły skutki globalnego kryzysu ekonomicznego (Piętaś, op.cit., s. 71). Logicznym jest, że Katalonia, jako najbogatszy i najprężniej rozwijający się region Hiszpanii, także odczuła ten kryzys, a może nawet wpłynął on na

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

region kataloński bardziej negatywnie niż na inne, biedniejsze od Katalonii regiony, właśnie z uwagi na relatywnie wielką siłę katalońskiej gospodarki.

Stąd w 2008 r. kryzys, który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych, dotarł do Europy, w tym do Hiszpanii, przerywając jednocześnie obecną w latach poprzednich dobrą passę dla hiszpańskiej gospodarki. Rozwój gospodarczy w Hiszpanii z lat 1995-2007 miał według Łukasza Piętaka charakter ekstensywny, co oznaczało, iż: „Opierał się na wzroście popytu inwestycyjnego oraz przyrostu zatrudnienia. Dynamiczny rozwój branży budowlanej, szczególnie sektora mieszkaniowego, niskie stopy procentowe oraz łatwość dostępu do kredytów przyczynił się do wzrostu popytu konsumpcyjnego oraz inwestycyjnego. Jednak wzrost gospodarczy Hiszpanii bazował na nierównowagach makroekonomicznych, które uwidaczniały się w deficycie na rachunku bieżącym bilansu płatniczego oraz rosnącym zadłużeniu sektora prywatnego. Niski poziom produktywności pracy wobec głównych partnerów handlowych oraz rozwój pracochłonnych gałęzi gospodarki jak budownictwo, spowodowało załamanie gospodarcze dużo silniejsze niż w innych krajach strefy euro” (Pięta 2015, s. 81).

Droga ku niepodległości Katalonii

Przełomowym dla katalońskiej drogi ku niepodległości było uchwalenie 23 grudnia 2013 r. przez kataloński parlament tzw. „deklaracji suwerenności”. Za deklaracją głosowały głównie ugrupowania nacjonalistyczne (w tym stronnictwo ówczesnie urzędującego prezydenta Katalonii, Artura Masy) i regionalistyczne (Kozłowska-Socha 2014, s. 193). Deklaracja głosiła m.in., że naród Katalonii jest suwerennym podmiotem z politycznego i prawnego punktu widzenia. Z perspektywy ogólnohiszpańskiego prawa owa deklaracja (według hiszpańskiego Trybunału Konstytucyjnego) była nielegalna, co znalazło wyraz w orzeczeniu z 25 marca 2014 r. Trybunał posłużył się czterema argumentami⁷. Po pierwsze, uznał rezolucję katalońskiego parlamentu za możliwą do bycia zaskarżoną z uwagi na możliwość wywoływania przez nią skutków prawnych. Po drugie, stwierdził fakt, iż Katalonia nie jest państwem suwerennym. Po trzecie, podkreślił, że prawo do decydowania regionu o swoim losie jest możliwe tylko na gruncie obowiązującej konstytucji z 1978 r. Po czwarte, niejako będąc konsekwencją trzeciego z argumentów, Trybunał stwierdził, że zmiana statusu prawnego Katalonii wymagałaby zmiany konstytucji.

Na dalsze kroki nie trzeba było długo czekać, gdyż 19 września 2014 r. kataloński parlament przegłosował zdecydowaną większością głosów nadanie prezydentowi regionalnemu prawa do przeprowadzenia „konsultacji” ws.

⁷ Napisano na podst. analizy właściwego orzeczenia hiszpańskiego Trybunału Konstytucyjnego dokonanej przez Jana Iwanka (2016, s. 38). Więcej nt. skargi konstytucyjnej, z uwzględnieniem tematyki aktu władzy publicznej jako przedmiotu zaskarżenia w: M. Kłopocka-Jasińska, 2010, s. 84-95.

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

niepodległości. Na tę decyzję wpłynęły w znacznej mierze doświadczenia Szkocji, w której 18 września 2014 r. miało miejsce referendum niepodległościowe. Zostało ono jednak przegrane przez zwolenników oderwania się Szkocji od Wielkiej Brytanii (Majak 2014). 27 września kataloński prezydent A. Mas podpisał dekret wzywający do organizacji referendum, na które zdecydowanie negatywnie zareagował rząd hiszpański (Noch 2014). Owe referendum jednak nie miało charakteru wiążącego – było jedynie konsultacją z mieszkańcami Katalonii ws. niepodległości regionu, toteż dalej będzie nazywane po prostu konsultacją. Pomimo zdecydowanego zwycięstwa zwolenników niepodległości, acz przy niskiej frekwencji wynoszącej zaledwie 37,02% (Kozłowska-Socha 2014, s. 202), ta konsultacja mogła być wyłącznie niepokojącym sygnałem dla rządu w Madrycie informującym o wzroście sympatii separatystycznych w Katalonii, ale jednocześnie niemającym charakteru wiążącego.

Rząd centralny zareagował na wyżej opisaną sytuację składając wniosek do Trybunału Konstytucyjnego, na który ten zareagował dwiema wydanymi jednomyślnie uchwałami. Pierwsza z nich dotyczyła dopuszczalności skargi rządowej, druga natomiast dotyczyła zawieszenia ustawy referendalnej i dekretu katalońskiego rządu w przedmiocie zorganizowania referendum niepodległościowego w dniu 9 listopada 2015 r. Jak zauważył Jan Iwanek, art. 162 ust. 2 konstytucji hiszpańskiej stanowi, iż w razie zaskarżenia przez rząd (centralny) przepisów i uchwał wspólnot autonomicznych, regulacje te ulegają zawieszeniu, co Trybunał jedynie potwierdza, będąc jednocześnie zobowiązany do wydania orzeczenia końcowego w tymże przedmiocie w terminie 5 miesięcy (Iwanek 2016, s. 38). Ponadto za zorganizowanie tego typu konsultacji niepodległościowych A. Mas został oskarżony przez władze centralne o obywatelskie nieposłuszeństwo.

Katalończycy nie zamierzali rezygnować z obrony swych praw i czekać na dalsze decyzje Madrytu. 11 września 2015 r., w święto narodowe Katalonii, tj. *Diada Nacional de Catalunya* (Sasor 2015, s. 89), została zorganizowana w Barcelonie olbrzymia manifestacja zwolenników niepodległości. 27 września natomiast odbyły się przyspieszone wybory do lokalnego parlamentu, w których uczestniczyło wielu, bo 77%, uprawnionych do głosowania obywateli.

Biorąc pod uwagę wydarzenia mające związek z konsultacjami z 2013 r., a także doświadczenia z ubiegłych lat, można pokusić się o wniosek, iż te wybory miały inny, wyjątkowy charakter. Trafnie ich wyjątkowość pod kątem wspomnianej wysokiej frekwencji opisała Rozalya Sasor: „Nigdy wcześniej, od przywrócenia regionalnych struktur rządowych w roku 1977 i pierwszych po śmierci gen. Franco wyborów do katalońskiego parlamentu zorganizowanych w 1980 roku, zainteresowanie wyborami i ich wynikiem nie było tak duże. Ale też nigdy wcześniej tak wiele nie zależało od decyzji biorących udział w głosowaniu obywateli, którzy mieli określić, czy chcą Katalonii niepodległej,

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XXI i XXII w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

czy wolą pozostać jednym z regionów tworzących wielonarodowe państwo hiszpańskie” (Sasor 2015, s. 86).

Nie powinno więc dziwić zwycięstwo opcji proniepodległościowych (należy przez to rozumieć ruch Razem na Tak w sojuszu z partią Kandydatura Jedności Narodowej), które zdobyły większość w lokalnym parlamencie (Kalinowski 2016, s. 182-183). Tym samym sprawa niepodległej Katalonii dojrzała, gdyż jej zwolennicy przez zdobycie władzy w regionie uzyskali możliwość realnego, a nie iluzorycznego, wypowiedzenia posłuszeństwa Madrytowi. Nowa ekipa rządząca szybko przeszła do aktywnego działania i już latem 2017 r. szef katalońskiego rządu, Carles Puigdemont, zapowiedział w telewizyjnym wystąpieniu zorganizowanie referendum konstytucyjnego w Katalonii w dniu 1 października tego samego roku (Michalak 2017a). Swoją decyzję wzmocnił słowami o Katalończykach jako narodzie mającym prawo do samostanowienia.

Pomimo oporu rządu centralnego Hiszpanii, referendum odbyło się terminowo, acz nie bezproblemowo. Nie tylko zostało nieuznane przez rząd hiszpański, ale także było aktywnie przez niego zwalczane poprzez użycie policji do blokowania lokalów wyborczych czy rozpędzania protestujących tłumów, w wyniku czego ponad 800 osób zostało rannych (Gersz 2017a). Ostatecznie referendum wygrała opcja będąca „za” niepodległością, którą poparło 90% Katalończyków przy frekwencji wynoszącej 42,3% obywateli uprawnionych do wzięcia udziału w głosowaniu (Gersz 2017b).

Nie zmienia to oczywiście charakteru referendum od strony prawnej. Było ono bowiem z punktu widzenia prawa hiszpańskiego nielegalne, co odróżnia katalońskie referendum niepodległościowe od referendum szkockiego z 2014 r., które było zgodne z prawem brytyjskim i zostało przeprowadzone za przyzwoleniem władz centralnych.

Reakcje. Przyszłość Katalonii

Wygrane przez zwolenników secesji referendum niepodległościowe z 1 października 2017 r. dobitnie pokazało, że Katalonia chciała, chce i będzie chciała dążyć do coraz większej niezależności. Ostatnie wydarzenia pokazały, że wśród Katalończyków coraz silniej zaczyna dominować postulat całkowitego odłączenia się terytorium tego regionu od Hiszpanii.

Obecnie trudno przewidzieć jak rozwinie się ta sytuacja. Niemniej, pomimo skomplikowanych losów autonomii katalońskiej w minionym stuleciu, rok 2017 zapisze się w historii jako najbardziej radykalny ruch Katalonii jeśli chodzi o jej dążenia niepodległościowe.

Wszystko wskazuje jednak na to, że determinacja Katalończyków nie doprowadzi ostatecznie do uzyskania przez Katalonię realnej niepodległości⁸.

⁸ Przez „realną niepodległość” należy rozumieć możliwość skutecznego działania na arenie międzynarodowej. Hipotetyczne państwo katalońskie posiadałoby ludność, terytorium,

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

Uznanie przez Hiszpanię secesji regionu, który ogłosił swoją niepodległość w sposób sprzeczny z prawem hiszpańskim byłoby po pierwsze działaniem *contra legem*, a po drugie stanowiłoby porażkę polityczną Królestwa Hiszpanii. Pociąga to za sobą konsekwencję w postaci braku możliwości uznania ze strony Unii Europejskiej, co znalazło odzwierciedlenie w oficjalnym stanowisku Komisji Europejskiej. Uznała ona m.in. spór kataloński za wewnętrzną sprawę Hiszpanii (Dearden 2017). Także przewodniczący Rady Europejskiej Donald Tusk podkreślił, iż głównym partnerem dla Unii Europejskiej jest Madryt, co skutkowało podobnymi deklaracjami ze strony licznych państw Unii (Bielecki 2017).

Jeśli chodzi o reakcję rządu w Madrycie, to nie wydaje się być możliwym scenariusz polegający na zupełnej likwidacji autonomii katalońskiej. Zamiast tego władze Hiszpanii mogą poprzestać na jednej z dwóch dróg, które różniłyby się między sobą stopniem represyjności. Mogą to być kolejno: „droga ugodowa” (opierająca się na powiększeniu autonomii jako swego rodzaju cenie za pozostanie Katalonii w Hiszpanii i uspokojenie zwolenników secesji) oraz „droga karząca” (opierająca się na nałożeniu sankcji gospodarczych na Katalonię przez rząd centralny oraz ograniczenie autonomii).

Hiszpania zdaje się przyjmować drogę nazwaną „drogą karzącą”, co znajduje potwierdzenie chociażby w dymisji rządu katalońskiego, aresztowaniu sporej liczby urzędników z tegoż regionu, czy też wydaniu na początku listopada przez hiszpański sąd Europejskiego Nakazu Aresztowania wobec premiera Puigdemonta (Michalak 2017b). Dodatkowo region kataloński jest zbyt słaby, aby oprzeć się sile rządu centralnego, który chętnie wykorzystuje swoją przewagę i już kilka dni po ogłoszeniu niepodległości był w stanie zapanować nad sytuacją w regionie (Bielecki 2017).

Podsumowanie

Sprawa niepodległości Katalonii często powracała w XX w., przeplatając się także z postulatami poszerzenia autonomii, które przez wiele lat wiodły prym w stanowisku Katalończyków wobec Hiszpanii. Omawiana kwestia miała również miejsce w ostatnich latach. Od początków XXI w. można było zauważyć wzrastającą aktywność władz Katalonii jeśli chodzi o żądania poszerzenia kompetencji katalońskiej wspólnoty regionalnej. Niespełnianie w całości tychże postulatów przez rząd centralny oraz problemy gospodarcze Hiszpanii doprowadziły do wzrostu nastrojów proniepodległościowych

władzę najwyższą oraz zdolność do utrzymywania stosunków, ale wobec braku uznania ze strony Hiszpanii oraz Unii Europejskiej jego wszelkie działanie, nawet w przypadku utrzymania niepodległości, byłoby albo bardzo ograniczone, albo *de facto* niemożliwe. Więcej nt. elementów składowych i istoty państwa zob. R. Bierzanek, J. Symonides, 2008, s. 120-123.

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

w Katalonii, których kulminacja miała miejsce w ramach referendum z 1 października 2017 r.

Warto podkreślić raz jeszcze, że nie zawsze dążenia do samostanowienia w Katalonii miały charakter *stricte* niepodległościowy. Przez wiele lat politycy katalońscy dążyli do utrzymania oraz ewentualnego poszerzenia kompetencji wspólnoty regionalnej, co miało miejsce w czasach II Republiki Hiszpańskiej oraz Królestwa Hiszpanii pod rządami konstytucji z 1978 r. Nawet w obliczu centralistycznych rządów dyktatorskich gen. Franco głównymi postulatami Katalończyków było przywrócenie wcześniej zlikwidowanej autonomii, a nie uzyskanie pełnej niepodległości od Hiszpanii.

Mimo tego w ostatnich latach „dążenie do samodzielności” ewoluowało i przerodziło się w „dążenie do niepodległości”, głównie z powodów ekonomicznych i politycznych opisanych w niniejszej publikacji, ale nie tylko. Na taką ewolucję miały wpływ wydarzenia z przeszłości, głównie XX w., które stopniowo radykalizowały społeczeństwo Katalońskie, aż w końcu przeszło one od nastrojów proautonomicznych do proniepodległościowych.

Najbliższa przyszłość pokaże, w jakim kierunku rozwinię się ten konflikt i jaki będzie jego finał. Jednakże już teraz można pokusić się o stwierdzenie, że na mapie politycznej Europy niemalże na pewno nie dojdzie do jakichkolwiek zmian jeśli chodzi o Półwysep Iberyjski, którego granice od setek lat nie uległy znaczącym, trwałym zmianom.

Literatura

- Bierzanek, R., Symonides, J., 2005, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwo LexisNexis, wyd. 8 zm., Warszawa, s. 120-129.
- Dietl, W., Hirschmann, K., Tophoven, R., 2009, *Terroryzm*, Wydawnictwo Naukowe PWN, wyd. 1, Warszawa, s. 60-63.
- Husar, W., 2014, *Decentralizacja niesymetryczna w Hiszpanii – implikacje polityczne i ustrojowe*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia*, 21, nr 2, s. 49-52.
- Iwanek, J., 1996, *Prawnokonstytucyjne położenie regionów autonomicznych w Hiszpanii*, [w:] J. Iwanek (red.), *Oblicza decentralizmu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 27-41.
- Iwanek, J., 2016, *Hiszpańska autonomia terytorialna w perspektywie Polski*, *Przegląd Narodowościowy*, 5, s. 29-41.
- Jackiewicz, A., 2013, *Kontrowersje konstytucyjnoprawne i polityczne wokół ustroju terytorialnego Królestwa Hiszpanii: ewolucja czy stagnacja?*, [w:] S. Bożyk (red.), *Aktualne problemy reform konstytucyjnych*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2013, s. 408-410.
- Kalinowski, Ł., 2016, *Prawne aspekty secesji Katalonii*, *Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ*, 3(25), s. 183-185.

Kochanecki, A., 2018, *Dążenia niepodległościowe Katalonii w XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r.*, *Przegląd Geopolityczny*, 23, s. 144-157.

- Kłopotcka-Jasińska, M., 2010, *Skarga konstytucyjna w Królestwie Hiszpanii. W poszukiwaniu optymalnej ochrony skargowej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, s. 84-95.
- Konstytucja Hiszpanii*, tłum. T. Mołdawa, [w:] W. Staśkiewicz (red.), *Konstytucje państw Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2011, s. 341-374.
- Kozłowska-Socha, Z., 2014, *Krajobraz historyczno-polityczny separatystycznej Katalonii*, *Studia z Geografii Politycznej i Historycznej*, t. 3, s. 181-187, 193, 202.
- Kulak, E.K., 2016, *Kształtowanie się poczucia tożsamości Katalończyków na podstawie piśmiennictwa okresu odrodzenia kulturalnego i narodowego (XIX w. – początek XX w.)*, Wydawnictwo Universitas, Kraków, s. 27-116, 140-141.
- Milkowski, T., Machcewicz, P., 2009, *Historia Hiszpanii*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, wyd. 3 popr. i uzup., Wrocław, s. 10-11, 156-158, 182-186, 320-321, 329-334, 345-346, 393-394, 400.
- Piętak, Ł., 2015, *Kryzys w Hiszpanii w latach 2008-2013*, *Ekonomia XXI Wieku*, 2(6), s. 70-81.
- Sasor, R., 2015, *Katalońska pamięć historyczna i kryzys hiszpańskiej państwowości: przyczynek*, *Studia Iberystyczne*, 14, s. 85-89.
- Skibiński, P., 2004, *Państwo generała Franco. Ustrój Hiszpanii w latach 1936-1967*, Wydawnictwo Arcana, wyd. 1, Kraków, s. 31-32, 44-47, 463.
- Sługocki, J., 2008, *Regiony i regionalizacja w państwie unitarnym*, [w:] K. Nowacki, R. Ruusano (red.), *Prawne problemy regionalizacji w Europie*, Wydawnictwo Kolonia Limited, Wrocław, s. 190-196.
- Sobolewska Myślik, K., 2012, *Partie i systemy partyjne na poziomie regionu. Przykład Szwecji i Katalonii*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, s. 7-8, 114-115, 127-128.
- Tuñón de Lara, M., Valdeón Baroque, J., Domínguez Ortiz, A., 1997, *Historia Hiszpanii*, przeł. Sz. Jędrusiak, Wydawnictwo Universitas, wyd. 1, Kraków, s. 607.
- Wilczyński, P. L., 2017, *Miejsca potencjalnych konfliktów etnicznych w Europie*, *Przegląd Geopolityczny*, 20, s. 28-52.
- Wlazlak, K., 2016, *Prawne aspekty autonomii regionalnej w Hiszpanii*, *Przegląd Narodowościowy*, 5, s. 13, 15.

Kochanecki, A., 2018, Dążenia niepodległościowe Katalonii w XX i XXI w. w kontekście referendum niepodległościowego z 1 października 2017 r., Przegląd Geopolityczny, 23, s. 144-157.

Independence aspirations of Catalonia in 20th and 21st century in the context of independence referendum of October 1st, 2017

Events that took place in Catalonia in 2017 in conjunction with the independence referendum were the culmination of the aspirations of independence of this region in the last one hundred years. What is more, they had their origins in 17th and 18th centuries. Multifaceted diversities of Catalonians caused the situation in which Catalonians sought to bigger autonomy, taking into account their regional aspirations, and eventually they decided to go for independence. The article is about the independence aspirations of Catalonia in 17th and 18th centuries, placing them in the context of independence referendum from 1st October 2017. The author presents the most important political, social and economic events in the last one hundred years, and then talks out the referendum mentioned above. The whole is crowned with forecasts on possible events in the future in this region.

Key words: Catalonia, Spain, secession, independence referendum, Europe.